

проф. др Владимир Вукашиновић
Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Катедра за Литургику

Theologia Petica Миодрага Павловића

Abstract: Рад* говори о богословским аспектима поезије Миодрага Павловића највише на основу његових дела *Књи́а ст̑арословна* и *С Христ̑ом не́шремице*. У тексту се првенствено показује Павловићево поетско доживљавање превладавања и проширења окова створеног начина постојања (природе) кроз аскетски и литургијски живот Христове Цркве. Поетско богословље Миодрага Павловића овде је сагледано у светлу његовог односа са савременим и традиционалним токовима теолошког мишљења и показано је на које је све начине оно са њима усађено и блиско.

Кључне речи: Христос, Света Гора, пророк, поезија, теологија, литургија, аскеза, молитва, Библија, пророк, сакрална географија.

... врати се кући
и́ройоведај
грује исцељуј
себе лечи...
и́ази на свом и́уиу
држи се речи.¹

Теолозима је одавно познато да је поетски језик, језик химничан, богопојан, најувизишенији богословски говор – *Црква најречи́ије* и *најизрази́ије казује себе кроз свој моли́ивени живо́и*, записао је песник и теолог отац Јустин Поповић.² Самим тим пред нас се поставља питање у чему је смисао овог рада, својеврсног превода *речи химни у реченице академско́и теолошко́и исказа?*

Одговор можемо потражити у предањским ризницама црквеног живота. Не треба нам пуно времена да, читајући Оце Цркве приметимо постојање *схолија* и *коментара* на њихову поезију. Тако су, на пример, на поезију светог Григорија Богослова схолије писали, између осталих и, Козма Мајумски и Максим Исповедник. То нам казује да је управо овакав поступак, тумачења и коментарисања духовне поезије потпуно легитиман и у складу са црквеним искуством и предањем.

---

* Овај рад настао је у оквиру пројекта бр. 179078 „Српска теологија у двадесетом веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Миодраг Павловић, *Књи́а Ст̑арословна*, Београд 1991, 52.

² Јустин Поповић, *До́имайшка Православне Цркве* III, Београд 1978, 258.

Наравно, однос између поезије и теологије, или тачније теологије у стиху и прози увелико је сложенији од односа *предлошка* и *процеса* тумачења. Богато и плодносно узајамно утицање химнографије и теологије је било обострано – теологија је прелазила у химнографију а химне су обликовале богословску мисао. Тако је, узмимо за пример, сам почетак познате *Беседе 1. на Васкрс (на Пасху и о оклевању)* светога Григорија Богослова скоро дословно пренео свети песник Јован Дамаскин у познату васкрсну *Стихиру на Слава њас 5. – Васкрсења је дан, и њочешак је десни, и просветилимо се Празником и један другој зајримо...*³ С друге стране, црквена поезија се много пута претакала у богословље, а скорашњи леп пример за то даје нам теологија оца Јустина Поповића у целом његовом опусу а посебно у поглављу *Молићивено бојословље о Цркви* трећег тома његове Догматике.⁴ Због тога је, мислимо, овакво интерпретативно настојање и могуће и потребно.

Храм, жртва, жртвоприношење, јаковљевско рвање са ангелима страха и поезије, силазак у дубину земље, стене и човека, теофаније, откривења, јављања, успињања – све омиљене религијске теме и мотиви песника Миодрага Павловића могу да се сведу и саберу у следеће речи које суштински усмеравају наше излагање:

... *га се њприроди њокаже да њприрода
није одјонетика сама себи...*⁵

Па шта онда одгонета ту питалицу која дамара и у трептајима људског меса и у немуштом јеку стена, у води и водама, лишћу, целокупној творевини? Одговор Миодрага Павловића, онако како смо га доживели и осетили, покушаћемо да испишемо на страницама које следе.

Овај оглед се у највећој мери ослања на *Књију старословну*, али и на песме и текстове из других књига, поготово књиге *С Христом нешремце*⁶. Оне су овде узете као својеврсна помоћ у откључавању поетских двери којима је опкољено голо и непосредно ткиво духовног једра *Књије старословне*, која, чини ми се, на најбољи начин изражава посебну димензију Павловићеве поетике – његово *јојско бојословље*.

Књига је компонована у *седам* певања – и самим тим се надовезује на континуирану употребу светих бројева код Павловића. Павловић своја певања започиње Мојсејем – као и Библија. У томе се, као и у завршном, седмом певању, веома херметичном – *јојуј Ајокалијсе*, види како је ова књига ослоњена на Свето Писмо. Свето Писмо песнику, не служи само као структурални предлогак. Оно на више начина обитава и дејствује у његовој поезији. То је сасвим природно и очекивано. Библијски тематски простор – појмовник, ризница асоцијација, решења, лично-

³ Григорије Богослов, *Празничне беседе*, прев. и ком. Епископ Атанасије (Јевтић) Требиње-Врњачка Бања, 2001, 37.

⁴ Јустин Поповић, *Дојмайлика Православне Цркве* III, Београд 1978.

⁵ Миодраг Павловић, *Књија Старословна*, Београд 1991, 119.

⁶ Ова поема дели се на дванаест делова: 1. Пред иконом Христа, 2. Судеоници храма, 3. Умирење стихије, 4. Песма из дубине, 5. На Маслиновој гори, 6. Народ великог крика, 7. Вечера у Емаусу, 8. На Генисаретском језеру, 9. Преурањен долазак, 10. Други долазак Христов, 11. Крај бденија, 12. Господе улиши. Сва навођења у тексту из ове књиге упућиваће на редни број који смо доделили појединим целинама.

сти, свети и страшни догађаји, исписи мудрости, химне – све је то уткано дубоко, снажно утиснуто како у саме темеље европске цивилизације тако и у душевне дубине и културне кодове аутентичних европских уметника.

Због тога, Библија за Павловића није само пука настолна књига – она је својеврсни сусрет, промена и преображај – он силази у Библију као у живот. Успостављајући дијалог са Библијом, Павловић, у ствари, успоставља литургијско-молитвени однос са самим Богом – својим речима одговарајући на Божији говор иницијативе, на Реч Божију.

Мноштво је примера за то како Миодраг Павловић супериорно ходи кроз воде библијских асоцијација и алузија – *Ойейі се нуди један пехар али шо ноћас није свадба у Кани* (где је Христос претворио воду у вино) ... *Вино ће се ускоро претворити у оцај*⁷ То претакање воде у вино које после постаје оцтом, то фино спајање првог и последњег јавног гутљаја које је испио Христос, то преплитање живота и радости (свадба) и страха и туге (погубљење) само је један од примера виртуозног сналажења у библијском свету који је, у овом случају, аутентични простор живота нашег песника.

Знајући да је Библија Књига Цркве, Књига која припада Цркви, песник проширује изворе свога људског и поетског надањивања и на друге изразе којима Црква саопштава себе и своје богословље. Павловић својом поезијом препевава како библијске извештаје тако и богословске списе и трактате. Он потпуно природно пева о Мојсеју, али и о Григорију Нисијском и његовом богословљу. У Хиландару му се *жижжак іаси наг оітвореним сіисима једноі рускоі свеііііеља...*⁸

Када гради своја песничка здања, Миодраг Павловић у њих узивава и друго камење инспирације – житија светих, службе светитељима, велике ликовне предлошке – посебно фреску Васкрсења – све то бива уткано, унесено, преображено и сведено на праву меру у овом поетском делу. Сви ти песнички поводи, предлошци, текстови, надахнућа условили су појаву специфичног, богатог, слојевитог и комплексног језика којим песник пева. Тај језик на тренутке има својеврстан химнографски тон, одјек, посебно у песмама са литургијским завршецима. Оне такође имају ритам литургијске поезије, што се посебно види у песми о Симеону Мироточивом.⁹ С друге стране, Павловић своје певање огледа и у светодионисијевском *надјовору*, у његовој монументалној апофатизи.

Павловићево дело је богато личностима. На првом месту, и по преимућству, из његових песама одјекује творачка Реч Пресвете Тројице, Троличнога Бога – Оца и Сина и Светога Духа – и благовести спасење и искупљење људског рода кроз благи лик Христа Спаса. Блиски песникови пријатељи овде постају библијски ликови – Мојсеј, пророк Јона, Јован Богослов. Његови умни саговорници су Григорије Нисијски, Климент Охридски, Свети Сава, деспот Стефан Лазаревић. Отмени пореклом и тврди у врлини, Павловићеви поетски сапутници су Симеон Мироточиви, Јелена Анжујска, Димитрије Кантакузин и кнез Лазар. Лепом речју напајао се

⁷ Миодраг Павловић, *С Христом неіреміце*, Београд, 2001, 5.

⁸ Миодраг Павловић, *Књија Сітарословна*, Београд 1991, 27.

⁹ Миодраг Павловић, *Књија Сітарословна*, Београд 1991, 38 – 39.

код Данила II, архиепископа српског, и врлога преводиоца инока Исаије, а лепоти боја утканих у словесне ликове светости дивео се код Михаила и Евтихија. Незаобилазан је и лик Милоша Обилића. Наравно, све њих обједињује и спаја сам Павловић, то јест *Исїосник*.

Испосник је главни јунак *Књије сїарословне* иако се не појављује у свим песмама. Он је истовремено и Миодраг Павловић и разни знани и незнани хероји молитве и труда, којима Павловић њиме подиже споменик. Испосник је колективни јунак, литерарни *алиер еїо* аутора, попут *Госїодина Коїшиа* Збигњева Херберта или *Крисїа* Варлаама Шаламова, да се послужим само овим, не тако старим примерима. Испосник Миодрага Павловића је, у овој поезији, у *їроцесу аскеїскої очишћења*. Он се бори са собом, са својим слабостима и страстима, успиње се ка врху Атоса, тог мистичног Тавора, али још увек не созерцава. Он је бременич очекивањима духовног преображаја:

*Мали је Синај
исїосник није већи од їачке
и сунце је мање од своїа сјаја
велика јављања їек следе.*¹⁰

Друго име за *исїосника* јесте *оїшелник*. О њему Павловић бележи:

*Пење се
оїшелник
лиїищом
Закона.*¹¹

У овим стиховима видимо како Миодраг Павловић аскетски напор у испуњавању Божијих заповести сматра неопходном претпоставком сваког дубљег духовног искуства. Идеја *усїињања* на литицу Закона показује да он, при томе, не сматра Закон крајњим циљем, него само *їуїем ка Циљу*. А то што је реч о литици – и да тај пут није безопасан – напротив. Павловић се овим стиховима непосредно надовезује на тумачење смисла испуњавања Божијих заповести у искуству источног пустињачког подвижништва које описује митрополит Амфилохије Радовић:

Пост никада није и не може бити циљ сам по себи. Он је увек средство и припрема душе да би Бог могао сићи у њу и настанити се у њој. То што важи за пост важи такође и за све остале врлине. (...) Посту и врлини се придаје огроман значај, али не као средству за постизање спасења него као путу за развијање дубоког смирења пред Богом и за буђење сазнања пуне немоћи човекове да се спасе својим сопственим силама и „добрим делима“.¹²

Митрополит овде у први план истиче аспект унутрашњег духовног преображаја који припрема подвижника отшелника за сусрет са Богом. Тој димензији сам

¹⁰ Миодраг Павловић, *Књија Сїарословна*, Београд 1991, 73.

¹¹ *Наведено гело*, 28.

¹² Митрополит Амфилохије Радовић, „Духовни живот по алафавитном патерику“, *Основи їраво-славної васїїињања*, Врњачка Бања 1993, 237.

Павловић придодаје још једну – не мање битну. У песми о посту испосника он пише:

*Испосник
главу окреће
кад види дивљач
како виси
између стирмина
он чека мирис
ловоровог листа
и не клања се ничем
од крви
ни од вриска.¹³*

Ови стихови показују да испосник своје биће, свој идентитет, тражи и утемељује у нечем што ће доћи, у нечем будућем – у мирису лороворовог листа којим је испреплетан венац победе неумољивих сведока јеванђеља Христовог – а не у нечем што га непосредно окружује и из њега самог, из његових нагона и импулса, дамара. Ту Павловић указује на есхатолошку димензију подвижништва – оно почива на утемељавању бића на будућем догађају који је Бог обећао, дакле – на Божијем обећању, а не на стварности која нас окружује и поробљава. Његов испосник овде не жели да поправи своје понашање нити пак да научи да обуздава своје страсти – иако су и то нуспроизводи процеса у коме се налази – њега интересује нешто дубље, нешто суштинскије: слобода у односу на природу и њене спутавајуће законе. Он би изван ње, он би хтео да открије њене праве димензије, да, како каже Христо Јанарас, прими своје постојање не из своје природе, него из свог односа са Господом, да доживи слободу која нас ослобађа смрти.¹⁴

Посебно значајно идентификовање *испосника* и *јесника* појављује се у песми о пророку Јони, где се жеља за обновљењем и уцеловљењем, жеља за превладавањем ограничења и спутаности датог, биолошког начина постојања, решава увођењем новог актера у ову поетску драму – Светог Духа. Када песник каже да је *Пророк Јона је у испоснику нашао конач*¹⁵ или када пева:

*Сћаће мали јророк
у мене
као у ујиробу
кија...¹⁶*

он, у ствари, описује светодуховско искуство. Пророк је у библијском контексту харизматик, помазаник, неко на коме почива благодат Пресветога

¹³ Миодраг Павловић, *Књија Стирословна*, Београд 1991, 95.

¹⁴ Христо Јанарас, „Ка једном новом екуменизму“, *Видослов*, Васкршњи број, 2001, 60.

¹⁵ Миодраг Павловић, *Књија Стирословна*, Београд 1991, 9.

¹⁶ *Наведено дело*, 9.

Духа, то јест, у ширем смислу речи – сам оприсутњени Свети Дух. Стога је чежња за пророком у ствари жеђ за Светим Духом, жеђ за светошћу.¹⁷ Зашто је Павловић од свих пророка изабрао баш Јону? Јона је омиљени пророчки лик не само Павловићеве поезије него, узмимо као пример, и ране хришћанске уметности, у којој се најчешће појављује у форми чувене *Трилоије о Јони*. То је због тога што је пророк Јона један од најсажетијих богословских симбола Христове благовести, Његовог јеванђеља. Певати о Јони, у ствари, значи исповедати Христово Погребење, Васкрсење и Вазнесење, то јест све оно *што је свакоме од нас, захваљујући Христу*, омогућено. Пошто је наш контакт, додир, општење са Христом данас пре свега светодуховско искуство, сасвим је логична веза коју Павловић успоставља: Испосник – Пророк Јона (= Свети Дух) – Христос. Зато је разумљиво и поверење с којим он казује:

*О, Дух ће њомиловаиши људе своје,
и заједно с њима на свејлосӣ изићи...*¹⁸

али и молитвена напетост ишчекивања у следећим стиховима:

*Духа
да с̄азим
док ври
и њреображава
швар.*¹⁹

Пророку Јони се песник Павловић враћа на још једном месту. То је стих истински мистичне дубине – *Да уђеш ко Јона кроз цвеће у неман*.²⁰ Библијска неман која је прогутала пророка Јону јесте слика смрти, али и васкрсења – стога је *улазак у неман*, у ствари, пролазак кроз смрт и васкрсавање *кроз цвеће*, кроз створени свет који нас окружује.

Хришћанска поезија Миодрага Павловића има свој посебни географски простор којим се креће и постоји. Цариград, Солун, Неродимље, Звечан – само су нека од места којима нас проводи наш поетски путовођа. У свима њима Павловић није само радознали путник, ходочасник сопствених немира... Његова путовања траже нешто дубље од призора који се смењују, мириса који се преплићу, сусрета који истискују једни друге – она су обележена специфичном димензијом – *њосиојањем* (или трагичним *нејосиојањем*) *њесме*. Песме култне, молитвене, песме која је симбол животности и односа. Певати у храму – то је дубок и сложен симбол за Павловића – израз живота – чак и када се пева у *њразној лаћи без шовара*.²¹ Стога он са незадовољством у Царигра-

¹⁷ Јован Зизјулас, „Обожене Светих као икона Царства Божијег“, *Видослов*, 20, 2001, 17–28.

¹⁸ Миодраг Павловић, *Књија Сшарословна*, Београд 1991, 105.

¹⁹ *Наведено дело*, 104.

²⁰ Миодраг Павловић: *Ходогарје*, Београд 1971.

²¹ Миодраг Павловић, *Књија Сшарословна*, Београд 1991, 41.

ду пита и констатује – *зашто се око храма / сад не њева*,²² а утеху налази на Светој Гори, где *њева неко вечан*.²³

Религијска поезија Миодрага Павловића мора се посматрати и из угла боравка на Атосу, његовом омиљеном поетском топосу. Пре свега он сам, па онда поетски изливи, записи, снови – дубоко су обележени искуством боравка, сусрета и живота на Светој Гори. Плодови општења са свештеним једром православног литургијско-подвижничког искуства, у којима је дошло до јаког мешања суштина Павловићевог бића и светогорског духа, јесу путописни записи и мноштво песама. Стога ова ерминевтичка контекстуализација не може избећи Свету Гору као колевку и проточник утицаја његове поезије.²⁴

На много начина Миодраг Павловић изражава своју фасцинацију тим јединственим местом. С једне стране, он осећа сву озбиљност којом гора на којој се не рађа него само умире, то *џробље на води*,²⁵ како је сам назива, зрачи, као и непосредност с којом она разголићује и обесмишљава сву тривијалност наших свакодневних брига, потреба и жеља. С друге, песник овде начиње и своју велику тему победе над смрћу говорећи о *обредним настојањима ка унућрашњем џреображају*²⁶ светогорских монаха, о Светој Гори као *крају где свако сџекне друје џрејџке*,²⁷ то јест где долази до измене идентитета у светотајинском уткивању сопственог бића у молитвени ритам Цркве.

Песник на Светој Гори није радознали туриста – напротив: он хоће унутрашње, право, не само *џелесним начином*, доживљено искуство, и не жели да *џромаши духовно и алеџоријско*²⁸ значење и зрачење тог феномена. За њега ово свештено полуострво остаје *обећана земља духовности*,²⁹ у којој је и он, *инџимно и у себи, учинио* и положио *завеџе*.³⁰ Павловић се не либи да на потресно искрен начин стави под знаке питања сопствену верност унутрашњим заветима и свему ономе што је на Атосу научио. Истовремено, он из дубине свога бића вапије стиховима жудње за искупљењем Светој Гори, поетској персонификацији Православне Цркве:

²² Наведено дело, 13.

²³ Наведено дело, 22.

²⁴ Ту тумачењску препоруку обавезног *исџоријској конџекџуализовања* проблема којим се бавимо, а ради његовог правилног разумевања, што је постало претпоставком сваке озбиљне теолошке анализе (Јован Зизјулас, Есхатологија и друштво, *Видослов*, Божићни број, 2003, 78), Миодраг Павловић благо коригује указујући на велике проблеме до којих може довести настојање историјске реконтекстуализације: ... *Еџоха је у свакој свесџи друџачија. И слика која се о једној еџохи добија на основу џруџисања релеванџних чињеница, које је сачињавају, вероватино није у џиом облику џосџојала ни у једној сџварној свесџи џе еџохе* (Миодраг Павловић, *Поетика модерног*, Београд, 2002, 10).

²⁵ Миодраг Павловић, *Хогогарје*, Београд 1971.

²⁶ Миодраг Павловић, *Оџварају се Хиленгарске двери*, Београд 1997, 66.

²⁷ Миодраг Павловић, *Хогогарје*, Београд 1971.

²⁸ Миодраг Павловић, *Оџварају се Хиленгарске двери*, Београд 1997, 9.

²⁹ Наведено дело, 66.

³⁰ Наведено дело, 66.

*Остави мрву светлосћи
негде испод тирезе
за мене,
дојусћи сиротиња да ти дођу
и да се населе!³¹*

Спонтани наставак светогорске тематике јесте моравска – *синајска и исихастичка* тематика, посебно присутна у четвртом певању *Књиге Синарословне*. Као што је синаитско монаштво (сам врх тадашње православне духовности и интелектуалног живота), бежећи пред османлијским завојевачима, прво дошло на Свету Гору, а потом у Лазареву и Стефанову Моравску Србију,³² преносећи искуство и праксу, уметност и визију, тако је и Павловић провео и преселио своје поетске теме и мотиве са атоских врхова у плодне моравске долине.

Он се у овом циклусу надовезао, накалемио на синаитски поетски нерв, на синаитску равничку и манасијску духовну (есхатолошку и евхаристијску) поезију, која види са обе стране стварности, изнутра и споља, из овог века у будући. Поезија Миодрага Павловића успоставља континуитет са оцима Раваничанима, писцима *Службе кнезу Лазару*, јер и он, као и они, са уверењем бележи:

*Био је убијен
сада више није...³³*

Други примарни поетски *локус* Павловићевог дела је категорија времена, и то освећеног времена. Празник и његово природно окружење, његов дом, његов духовни простор и догађај који га оживљава и чини причасним – света евхаристијска литургија – постају за њега стварни песнички подстицаји и изазови.

Једна од суштинских религијских, егзистенцијално темељних људских чежњи јесте жеља да се живи у доба земаљскога живота Бога, то јест да се непосредно учествује у спасоносним догађајима које Он чини. У том животу и учествовању наслућује се извесност сопственог приближавања Богу, спасоносног општења с Њим, чаробни, узбудљиви ковитлац емоција и ума, и оног дубљег од њих – када човек једном за свагда доноси одлуку да следи Бога кога је видео у телу и када је тим виђењем спасена душа његова. Наравно, то није могуће на такозваном објективном плану и стога се у историји религија прибегавало различитим субјективистичким, натурално-екстатичким и психологистичким решењима – аскетика Далекосточја, мистиријска религиозност Грка и Римљана, моралистички пијетизам касног средњег века, који се исцрпљује у опонашању Христа, само су неки од тих неуспелих покушаја. Па зар то значи да је та примарна чежња осуђена на неуспех, да је опкољена безизлазима? Погледајмо како Павловић то износи у песми која несумњиво заслужује да буде наведена у целисти:

³¹ Миодраг Павловић, *Хогогарје*, Београд 1971.

³² Видети више у: Димитрије Богдановић, „Смисао Раванице“, *Ситудије из српске средњовековне књижевности*, Београд, 1997, 180–182.

³³ Миодраг Павловић, *Књига Синарословна*, Београд 1991, 72.

О да сам се родио
 у друго време
 и могао да се придружим свадби
 на којој се вода преточила
 у вино
 И да сам седео за столом
 на којем се
 мало хлеба претворило
 у многа и свећла шела
 Или да сам само проирчао
 преко поља
 пре но што се смркло
 небо изнад Голгоше
 Нисам био на свадби у Кани
 нији сам
 сведок васкрсења
 зато се одричем свакој хињења
 и надам се још мало у хлеб
 и Њеова преображења.³⁴

Миодраг Павловић овим поетско-богословским решењем које предлаже, како његовим негативним аспектом – одрицање од сваког хтења (то је управо одрицање од сваког субјективистичког псеудорешења) – тако и позитивним аспектом – *и надам се још мало у хлеб и Њеова преображења* (уз напомену да се ово *Њеова* може односити и на Христа, али и на сам хлеб, што је и јеванђељски и литургијски легитимно), као крајње и једино могуће разрешење велике чежње уводи учествовање у литургијско-празничном животу Цркве, то јест – својеврсни светотајински реализам. Порекло жеље за животом у доба борављења Бога на Земљи почива у чињеници да су људи бића која живе у времену и то живљење искуствују на трагичан, фрагментаран начин. Та се трагичност највише огледа у чињеници испражњења садашњости³⁵ и идеји да су истински односи већ успостављени, једном за свагда, у прошлости, и да су они неизлечиво далеко од нас. Оно што нам Црква предлаже као решење, то јест као доживљај, а што опевава и ова Павловићева песма, јесте могућност побијања времена, његове трагичне димензије, у искуству вечне садашњости личног односа Бога и човека.³⁶

Богочовек Исус Христос или како га Миодраг Павловић назива *Учишљ нове вештине*³⁷ ходања по води у поеми *С Христом нешремице* није представљен на супрот човеку; Он није етички идеал, смисао историје који нас прогања кроз наше неуспехе да га досегнемо. Христос није само повод да песник проговори о овој или оној, Њему се не узносе језички богате и сложене а хладне и богословски мртве молитве каквих је у поезији било и каквих још увек, нажалост, има. Он

³⁴ Миодраг Павловић, *Књижа Сјарословна*, Београд 1991, 25.

³⁵ Јован Зизјулас, „Есхатологија и друштво“, *Видослов*, Божићни број, 2003, 86.

³⁶ Христо Јанарас, „Бог, вријеме и човек“, *Видослов*, Божићни број, 2003, 45.

³⁷ Миодраг Павловић, *С Христом нешремице*, Београд, 2001, 3.

је наша најдубља истина и наша крајња истина – *Христџов образ врели ѓреко сне-ној лица*³⁸ нас очекује у велики Дан свршетка света и преображаја творевине, благовести песник.

Христа можемо у овој поеми сусретати као: *Боја сусреџа и односа* (прва песма) *колеџивно џело саџкано од светиџх* (друга песма) *оној који џобеђује зако-не ѓрироде* (трећа песма) *силази ка људима из своје безџраничне љубави* (песма четврта) *сџрадалној* (песма пета) *образац и модел али и ѓпростџор и шансу џаџџње и сџрадања које воде у васкрсење* (песма шеста) *лиџурџа, лиџурџиџско дело и ли-џурџиџски обед* (поесма седма) *вазнесењској* (песма осма) *сџраној лоџици зла и корисџи овоја светиџа* (песма девета) *џраведној судију који ѓреображава џворевину* (песма десета) *садржај и најдубљу истинину нове џвари – новој неба и нове земље* (песма једанаеста) *Боја наших сџрадања и наших невоља који жури и хиџа да џомојне чак и онда када звекеџ сџрадања личи на звукове Творца који сања* (песма дванаеста).

Христологију Миодрага Павловића најбоље можемо сагледати у богословски најбогатијој, четвртој песми поеме *С Христџом неџремице – Песми из дубине*. Она започиње описивањем два типа Божанских интервенџија – *релиџиџске, сџарозавейџне*, у којој Бог избавља човека из невоље својим силним дејством али са дистанце и *новозавейџне, хриџћанске* (а хриџћанство је по познатим речима оца Александра Шмемана крај сваке религије) у којој Бог постаје делом невоља и трагедија односно њиховим вољним учесником. Ова песма је једна дивна и трезвена, истинска богословска химна о Христовом оваплоћењу “ради нас људи и ради нашега спасења”.

Павловић у њој записује следеће:

Он се са нам *сџуџиџа у јаму* где је *очајање* и стоји нам уз раме *као да је у исџу замку и он ухваћен*. На крсту је са њиме и наше раме. *Сџасиџељ је човеков џшалац*. И певамо заједно нешто као псалам.³⁹

Сџуџиџање у јаму означава кенотичку димензију (кеноза – испражњење, осиромашење, самоунижење – али, мотивисано љубављу!) оваплоћења. *Јама ѓде је очајање* је стање палог света који је окован смрћу – последицом греха, чији добровољни заточник (то је оно *као да је у исџу замку* (сvezу греха и смрти) и он ухваћен) постаје Христос. То да је и наше раме на крсту значи да је у спасењском страдању Богочовека на Крсту учествовала целокупна људска природа коју је он учинио својом уипостазирајући је (како је говорио Леонтије Византијски теолог из шестог века) а кроз њу и све нас провео кроз крсно-васкрсни процес. А речи: *Сџасиџељ је човеков џшалац* – које нам наизглед могу зазвучати необично и можда преслободно у ствари само значе да Бог безгранично воли човека. Ово говори и румунски теолог Јована Брија:

Јединствени повод оваплоћења јесте љубав Божија према човеку ... Зато се божанска природа сузила, прилагодила се човековом нивоу. Бог нас, дакле, није

³⁸ Наведено дело, 11.

³⁹ Наведено дело, 4.

спасио на одстојању, него се поистоветио са нама, као живи, историјски Бог који је допустио да га људи искусе у животу.⁴⁰

Тај Христос, пева Павловић:

*Заиста васкрсе
Танајос њајиса...
ѡо суѡра за све нас,
ил ускрсну само за себе.⁴¹*

За разумевање Павловићеве фасцинације светом мртвих и вратима која су за њих изнова у живот отворена посебно је значајна песма *Субоѡа у Есфиѡмену*.⁴² У њој се преплиће исконски спомен тог дана – дана мртвих – њихов је дан, зар не? – дана који се *ослања на лубање, дана селдибе зауѡокојеној ѡлемена*, у коме мртваци лете свуда око нас и траже своје место, *сѡремно грже своју косѡ и семе*, са чекањем васкрсења. Тишина сваке суботе, њен покој и мир, нису празни и јалови. Ту тиху али свесилну унутрашњу моћ, тај набој васкрсења, осећа песник док седи у светогорском манастиру. Песма уводи *идеју Васкрсења* у омиљену Павловићеву тему света мртвих, она разрешава безизлазну фасцинацију мртвима. Веома је битно то што за простор у коме се одиграва поетски догађај Павловић бира управо општежитељни манастир. *Погне, оѡѡѡежиће* – вели он. Избор простора у коме се заједнички живи указује на дубље значење што га има појам општежића – овде заједницу живота искуствују сви у Христу – како они сада живи тако и они уснули.

Васкрсењу мртвих посвећена је и песма *Силазак у хаг*. У њој Павловић, инсистирајући на телесном аспекту Васкрслог Христа –

(Адамова)
*рука ... ѡролази
кроз обељене враѡинице
Пакла
и доѡиће ѡлежањ
млагој божансѡва
Човекољубац ѡа милује
окрвављеном ноѡм...⁴³*

– у ствари показује своје основно уверење, своје интуитивно предосећање да је вечни живот – живот целог човека, живот тела и духа, а не нека спиритуализована визија вечног блаженства ослобођених душа. То целосно искуство човека песник стиче већ овде, у овом животу, у аскетском искуству, и то на примеру поста. Говорећи о феномену „узмицања“, то јест повлачења, утихнућа које људском бићу доноси пост, он каже: *У узмицању нема разлике између ѡела и душе, кажем. Али ѡо су круѡне речи*.⁴⁴

⁴⁰ Јован Брија, „Оваплоћење“, *Речник ѡправославне ѡеолоѡије*, Београд, 1977, 131.

⁴¹ Миодраг Павловић, *Ходогарје*, Београд 1971.

⁴² *Наведено дело*,

⁴³ Миодраг Павловић, *Књѡа Сѡарословна*, Београд 1991, 12.

⁴⁴ *Наведено дело*, 35.

Нама се пак чини да су много крупније речи записане у следећем пасусу, пасусу који представља један од врхунских домета богословствовања Миодрага Павловића а који, наравно, опет говори о васкрсењу:

Све је спремно да се душа врати у тело, и да се тело врати души. Али после божанске правде, човек *није само искуљен, није му само ойрошшено*. Он је *ујућен у тајне*, његова душа постаје другачија и у његовом телу коме се враћа живот настаје друга телесност у једном новом трајању. *Њејова јуић*, више пута препорођена, почиње да *живи у својој грајоценосћи*.⁴⁵

Овде је од посебног значаја надилажење легалистичког, јаловог, сведеног, јуридикчког конципирања спасења кроз праштање и искупљење. Павловић осећа да постоји још много тога иза Божијег праштања и искупљивања. Он се не задовољава кобним сужавањем и извитоперивањем значења тих појмова до каквог је дошло у западној теологији.⁴⁶ За њега Бог увек остаје Отац и „безумни љубитељ“ човека, а не немилосрдни судија и *ирешћећи казнишељ*.⁴⁷ Спасење, вечни живот јесте живот узрастања у познању тајни, узрастања у искуствовању славе – односа са Богом и освећења, живот који се прелива из славе у славу (ИИ Кор. 3, 18). И то је, неуморно подвлачи Павловић, живот целог човека, а не само душе – човека драгоцене, препорођене, друге телесности и пути.

Упућивање у тајне не подразумева нужно и одговарање на сва питања. Али обухвата исцељење свих рана. Песник Павловић зна да у животу постоје многа питања која у потпуности надилазе оквир сваког људског, па и богословског умовања. Нема коначног и дефинитивног одговора на многа питања и зато живимо са апсурдима, нелогичностима, са оним што перципирамо као неправду, са злом око нас. Зато је он у праву када каже: *И тиу нема казивања, осим да се рекне: добро је ишо је ишако*.⁴⁸ Запажање Христа Јанараса може допринети разумевању тог проблема:

Вера у Бога је промена начина постојања и због тога језик вере није везан за индивидуално разумевање, то јест за индивидуалну интелектуалну самодовољност. То је језик који химнама прославља љубав Божију, језик призивања његове милости.⁴⁹

А исцељење о коме пева Павловић јесте искуство живота у Царству Божијем, искуство које сада наслућујемо и предокушавамо, а које ћемо у потпуности тек доживети. Исцељујући бљесак Царства Божијег сија у овим стиховима:

... сада оно сија

*сад се све шо вида...*⁵⁰

Исцељење није нити у одговорима које смо чекали нити у правди која је коначно задовољена, него у силном и сјајном, дивном и потресном, јединственом и

⁴⁵ *Наведено дело*, 47.

⁴⁶ Видети више у: Христо Јанарас, „’Откуп’ и ’искупљење’“, *Азбучник вере*, Нови Сад 2000, 164–169.

⁴⁷ *Наведено дело*, 166.

⁴⁸ Миодраг Павловић, *Књија Сјарословна*, Београд 1991, 50.

⁴⁹ Христо Јанарас, „Осми дан“, *Азбучник вере*, Нови Сад 2000, 177.

⁵⁰ Миодраг Павловић, *Књија Сјарословна*, Београд 1991, 57.

животодавном Божијем присуству које ће испунити ране, неправде и ожилке сумње, сјединити поломљене кости наде и дати смисао не као појам или концепт, чак ни правду саму по себи, – него као Личност и однос у коме ћемо учествовати.

Постоји једна реч која се у књизи *С Христом нетремице* нигде не помиње али која представља кичму овога пева и без које он не може бити у потпуности доживљен. Та реч је *литургија*. Њоме се објашњава тајанствено песничково присуство односно учествовање у догађајима из Христовог живота.

Песник није само посматрач који са безбедне дистанце коју му омогућавају векови и километри, коментарише библијске догађаје – он у њима активно учествује. *Ми смо судеоници Христовој дела*⁵¹ бележи Павловић. То осећање учествовања у догађајима из Христовог живота односно у *догађају Христиа*, тако централно за православну светодуховско-евхаристијску теологију и етос просто прелива из ових стихова – Песник је на Генисаретском језеру у броду са Христом који хода по води (побеђује законе природе Светим Духом) – *накрајко сам био на истом броду с Њиме*⁵²; он *скривен иза маслине њосмајра шџа се збива у њој ноћи на ивици трома*⁵³ – гледа издају и хватање Христа на Голготи, *на крстиу је са Њиме и наше раме*⁵⁴ у чествује у распећу; *следи Га њо њрашњавом њујџу* за Емаус, заједно са Луком и Клеопом *и уиуњава се у њолумрачну огају* у којој кроз причешће (= општење, заједничарење) познају Господа (Лк, 24, 31)⁵⁵

Када Павловић каже: *Дух се у њелу обнавља и служи нам као храна*.⁵⁶ он у своје дело уводи још једног наизглед скривеног али суштински веома важног актера свих догађаја и стања о којима пева – Светог Духа. Јер без Светог Духа све ово о чему ови стихови говоре једноставно није могуће. А њиме све добија и силу и смисао.

Дух Свети омогућује и Миодрагу Павловићу и свима нама да учествујемо у Христовом животу не на начин психолошко интелектуалног сећања нити театралног репрезентовања (не кроз прошлост, кроз историју) него кроз везу са будућим, есхатолошким, које продира и долази и бива сада и овде у оној мери у којој је то могуће.⁵⁷

Литургија није понављање прошлих догађаја, на пример Голготе то је продирање будућности у време што сваки пут ствара потпуно нови догађај: *Светиа евхаристија сваки њујџ ѡредсџавља ново Ошловљење, ново Расџење, ново Васкрсење, Ново Вазнесење а истовремено нови Долазак и Суд ... димензија есхатона ослобађа историју од њених ѡраничења*⁵⁸

⁵¹ Миодраг Павловић, *С Христом нетремице*, Београд, 2001, 2.

⁵² *Наведено дело*, 3.

⁵³ *Наведено дело*, 5.

⁵⁴ *Наведено дело*, 4.

⁵⁵ *Наведено дело*, 7.

⁵⁶ Миодраг Павловић, *С Христом нетремице*, Београд, 2001, 2.

⁵⁷ John D. Zizioulas, "Truth and communion", *Being as communion*, London, 1985, 115.

⁵⁸ Јован Зизјулас, *Еклисиолошке џеме*, Нови Сад, 2001, 132 – 133.

Тако велики теолог Јован Зизјулас, митрополит пергамски каже: *Дух ме води у једну сасвим груичију димензију*⁵⁹ а велики песник Миодраг Павловић то на себи својствен начин понавља: *М о л и т њ а н а с в о д и к а м е с т њ у і г е с е О н ј а в љ а*⁶⁰

Сверписуство литургијског духа види се и у молитви Богу Оцу, управо песниковом вапају да Господ чује литургијску, победничку, песму: *Госпoде услиши Христiа, услиши своj Сина када се за нас моли*⁶¹. Христос који се за нас моли Богу Оцу – то је класична богословска формулација која описује Цркву, односно црквено литургијско и светодуховско сабрање, евхаристијску молитву. Литургија је молитва Христа⁶² који је сада колективна личност односно тело (= које сачињавамо ми, крштени, живо камење храма Очевог, како каже свети Игњатије Богоносац) коме је он глава, Богу Оцу и то овде осећа и нама преноси Миодраг Павловић.

Поема *С Христoм нешрeмице* је саткана од различитих перспектива – личне и заједничке, космичке и појединачне и све и свако у њој има своје место и свој циљ. И човек и небо и земља и Бог. Циљ Миодрага Павловића, односно нада којом нас он охрабрује најлепше су исказане речима из прве песме: *Али је мојуће уз Њеiа (= Христа) њосiаиши геiше и заслужити – Вавeдење*⁶³

Посiаиши геiше је дубока синтагма не толико аскетског вокабулара колико подвижничке стварности која не означава сентиментално и инфантно детињарење него озбиљно и напорно увођење себе (али уз помоћ Христа, уз Њега, као лоза на чокоту) у процес преображавања у начин на који њосiоји дете. А оно постоји као биће љубавног односа, отворености, радости, безинтересности. Уколико човек научи и навикне и стекне и добије на дар овакво стање тела и душе и духа он тада може да заслужи Ваведење (Увођење у храм) али не рукотворени него небески, свети Град Јерусалим нови (Отк.21, 2) у коме је све храм и све светлост јер је храм његов Господ Бог Сведржител и Јагње (Христос) (В. Откр. 21. 22-23) То Ваведење, за нашег песника није само једно будуће искуство оно је већ сада присутно у литургијском животу Цркве.

Павловићево песништво, настајало тогом дугог низа година, у временима која су понекад својим страдањима попримала апокалиптичке призвукe, иако не затвара очи пред патњама апокалипсе ипак се на њима нездравом не задржава. Оно није укочено пред ужасима страдања и зла; у њему преовладавае поверење у Христа⁶⁴ и свест о коначном, вечном и величанственом преображавању свега што постоји: *И чекам блаженсiво када небо и земљу сiоји исiи шiрзaj*⁶⁵ благовести поетски и богословски Миодраг Павловић.

⁵⁹ Наведено дело, 132.

⁶⁰ Миодраг Павловић, *С Христoм нешрeмице*, Београд, 2001, 2.

⁶¹ Наведено дело, 12.

⁶² То се види и из следећих речи молитава свете литургије: “Јер си Ти (Христe Боже наш, прим В.В.) који приноси и који се приноси; који прима и који се раздаје...” (“*Молићiва херувимске њесме Лишурiје свешiоiа Јована Злajоусiоiа*)

⁶³ Миодраг Павловић, *С Христoм нешрeмице*, Београд, 2001, 1.

⁶⁴ *Верујем да му је жао и да жели да нас њехари ових сiрадања мимолазе.* Миодраг Павловић, *С Христoм нешрeмице*, Београд, 2001, 12.

⁶⁵ Наведено дело, 10.

Abstract: This paper explains theological aspects of Miodrag Pavlovic's poetry, mostly based on his works „Knjiga staroslovna” and „S Hristom netremice” In this paper, I present Pavlovic's poetic experience of overcoming and widening the limitations of a created mode of being (created nature) through the ascetic and liturgical life within the Church of Christ. Pavlovic's poetic theology is viewed here in the light of his relationship with the contemporary and patristic theological ideas. Also I present in which particular ways Pavlovic's poetry is adjusted and similar to these theological ways of thinking.